

JALOLIDDIN RUMIY IJODIDA KOMIL INSON TALQINI

Karimova Muxtabar Adhamovna

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi akademik litseyi

Ona tili va adabiyot fani bosh o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Mavlono Jaloliddin Rumiylarning hikmatlarining tarbiyaviy jihatlari yoritiladi. Ayniqsa, Rumiylarning asarlarining komil inson ma'naviy olamidagi ahamiyatli o'rinlari ochib berilgan.*

Kalit so'zlar: *Masnaviy, hikmat, Ichindagi ichindadur, sh'eriya, ijod, tasavvuf, so'fi.*

Komil inson g'oyasi nafaqat alohida shaxslarni, balki butun-butun xalqlarni yuksak taraqqiyot sari yetaklagan, ularni ma'naviyat va ma'rifat bobida tengsiz yutuqlarga ilhomlantirgan ma'naviy-axloqiy omildir. Boshqa allomalar qatori Mavlono Rumiylarning komil inson g'oyasi bir necha asrlar mobaynida xalqimizning ezgu orzusi va tasavvuf falsafasining markaziy masalalaridan biri bo'lib kelgan. Chunki u islom g'oyalaridan oziqlanib, yanada kengroq ma'no-mazmun kasb etgan. Komil inson haqidagi yuksak g'oyalar Mavlono Rumiylarning barcha asarlarida teran ifoda etilgan. Mavlono Rumiylarning komil inson deganda mehr-muruvvatli, adolatli, to'g'ri so'z, vijdonli, or-nomusli, irodali, tadbirkor, matonatli, o'z ishiga fidoiy, ma'naviyati yuksak kishilarni tushungan va bizningcha, komil insonga mavjudot xulosasi va qaymog'i deb qaragan. Inson tabiatan erkinlikka, ezgulikka intilib yashaydi. Aslida hayotning mazmuni axloqiy qadriyatlar bilan barhayotdir. Mana shunday ehtiyoj ma'rifiy va madaniy ta'limotlar hosilasi sifatida Rumiylarning komil inson g'oyasi va uning mezonlari davr ruhiga monand shakllantirilib, rivojlantirilib kelingan. Ayni paytda ta'kidlash lozimki, insoniyat uchun kulfatlar keltiruvchi o'zaro urushlarga qarshi o'laroq Rumiylarning bag'rikenglik va axloqiy ta'limotlari xaloskor g'oyalar sifatida vujudga kelgan.

Aynan Mavlono Rumiylarning komil inson to'g'risidagi nazariy-axloqiy qarashlarining ahamiyati masalasini tadqiq qilish hozirda tobora dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda. Sababi aynan Rumiylarning insonning ruhiy olamini boyitishga, shu asosda axloq ustuvorligini ta'minlash lozimligiga o'z e'tiborini qaratadi. Bunday g'oyalarning zaminida o'zlikni anglash, haqiqatni tanish va shu orqali dilning muolajasiga erishish kabi muammolarning falsafiy yechimlari berilgan. Shuning uchun ham **Jaloliddin Rumiylarning** "Inson buyuk bir mo'jiza va uning ichida hamma narsa yozilgan. Biroq zulmat va pardalar borki, ular yozuvlarni o'qishga imkon bermaydi. Zulmat va pardalar, turli-tuman mashg'ulotlar insonning dunyo ishlari borasida olgan tadbirlari va ko'ngilning so'ngsiz orzularidir", deydi.

Rumiy tasavvufiy ta'limotining asosida adolat, haqiqat, to'g'rilik, mehrshafqat, insof, imon, mehnatsevarlik, vatanparvarlik kabi umuminsoniy g'oyalarni targ'ibot qiluvchi bir qancha diniy-ma'rifiy g'oyalar yotadi. Bunday g'oyalar davr sinovlaridan o'tib, *inson - jamiyat - davlat* munosabatlarida adolatli ma'naviyaxloqiy tizimning g'oyaviy negizlarini shakllantirishda poydevor bo'lib xizmat qilmoqda. Rumiyning komil inson to'g'risidagi g'oyalarining o'lmasligi mazkur g'oyaning tub mohiyatini anglaganligi bilan ham belgilanadi. Shuning uchun ham o'z davrida Hazrati Mavlono Rumiy "aliymonu shavqan va zavqan va ana g'arqa fiha", ya'ni "Haqiqat va iymon nurlari uchun lozim bo'lgan shavq va zavq bo'lganligidan, men ularga sho'ng'idim» degan edilar. Allomaning ushbu so'zlaridan chiqadigan xulosa shuki, inson o'zining komillik darajasiga chiqqandagina taskin topadi. Shu bilan birga, boshqa tasavvuf ahli ham Haq taolaga komil - o'zi intiluvchi, ya'ni mohiyatlar mohiyatiga yetishish uchun intiluvchi deb qarash, ular fikrlarining asoslarini tashkil etgan. Bu haqida Jaloliddin Rumiy "*Yo'llar xilma-xil bo'lsa ham, lekin maqsad birdir*" deb, "*Men yetmish uch mazhab bilan birdirman,*" – degan fikrlarni bildiradi. Biroq bundan ayrim islomshunoslar Rumiyni kufr ketganlikda ayblashadi. Davrlarni o'zgartirgan inson tafakkuri, onggi mana necha asrlar o'tsa hamki, mazhablar, oqimlar orasidagi kurashlarni to'xtata olmayapti. Tasavvuf falsafasining asl mohiyati, mazmuni ham shundan iboratki, inson qaysi tarixiy davr, qanday ijtimoiy-siyosiy tuzumda yashamasin, avvalo u komil, yetuk inson bo'lib qolishi kerak. Komil insonning maqsadlari olijanob bo'lib, jamiyat ravnaqiga xizmat qiladi va uning faoliyati ezgulikka yo'naltirilgandir.

Ma'lumki, Rumiyning komil inson g'oyasi bir necha asrlik turkiy va forsiy adabiyot olamida shariat va tariqat hukmiga muvofiq keluvchi ilohiy-irfoniy g'oyalar ideali hisoblanadi. Rumiyning komil inson g'oyasi birinchidan, uning ilohiy olam asroridan olingan tabiiy zavqi, unga intilishi mahsuli bo'lsa, ikkinchidan, yosh avlodni komil qilib tarbiyalashni yo'lga qo'yishda ko'mak beradigan amaliy qo'llanmalar yaratish zarurati o'laroq dunyoga kelgan. Buyuk shayx va shoir, tasavvuf ilmining bilimdoni, mavlaviya tariqati asoschisi Mavlono Jaloliddin Rumiyning "*Masnaviy ma'naviy*" manzumasi qayd etilgan komillik g'oyalarining mushtarak fazilatlariga egaligi bois alohida qadrqimmat kasb etgan. Allomaning mazkur nodir asarining dunyoga kelishida muqaddas kitoblar hamda hadislar, qadim Sharqda asrlar davomida yaratilgan ilohiy-irfoniy va axloqiy asarlar o'ziga xos manba bo'lib xizmat qilgan. Sharq olamida bu asarning Qur'oni karim va hadislardan keyingi muqaddas manba sanalishi, hatto asar haqida "*Masnaviyi ma'naviy*"i Mavlaviy – *Hast Qur'on dar zaboni pahlaviy*", ya'ni "*Mavlaviy (Jaloliddin Rumiy) ning "Masnaviyi ma'naviy"si pahlaviy tilidagi Qur'onidir*" degan e'tirofga to'liq ta'rifning tarqalgani bejiz emas. Chunki asarda Qur'on oyatlari va hadislar mazmun-mohiyatini tasavvufiy qarashlar bilan uyg'unlashtirgan holda bayon etish yetakchi tamoyil bo'lib, bundan ko'zlangan murod, shubhasiz, komil inson tarbiyasiga hissa

qo'shishdan iborat bo'lgan. Sharq mutafakkirlari hamma davrlarda o'zining chuqur ma'naviy salohiyati bilan ajralib turgan. Ular insonni axloqiy kamol toptirish, ma'naviy qiyofasini shakllantirish, jamiyat ijtimoiy-siyosiy taraqqiyotining muhim omillaridan biri deb qarashgan.

Faylasuflarning dunyoni teranroq anglashi, olam va odam ruhiyati sirlarini idrok etishi va hayot ziddiyatlari mohiyatini tushunishda Mavlono Rumiyning axloqiy-falsafiy ta'limotining ahamiyati kattadir. Rumiya ta'limotida ilgari surilgan g'oyalar komillikning botiniy qonuniyatini bilib olishga undaydi. Rumiya ijodi Sharq ilmi hikmatlari, ma'nolar dunyosining yangi sintezi, uyg'unlashuvi va ayni vaqtda yuqori bosqichga olib chiqilgan, rivojlantirilgan ko'rinishidir. Shu bois mutasavvuf tomonidan ilgari surilgan ilg'or g'oyalar tafakkur ahlini junbushga keltirib, qalblarni zabt etdi. Shuning uchun faylasuf-shoir asarlari hozir ham o'z mo'jizakor qudratini saqlagan holda hamon o'ta dolzarb va e'tiborlidir.

Bugungi madaniy dunyo butun insoniyat bilan hamnafas bo'lgan kishini ardoqlaydi. Shunday talablarga Rumiyning axloqiy-falsafiy pozitsiyasi javob beradi. Shuning uchun ham har bir yosh avlod o'z-o'zini anglashi, o'z his-tuyg'ularini boshqara bilishi, o'z fikri, qiyofasi, qarashiga ega bo'lishi uchun Rumiyning tasavvufiy g'oyalaridan bahramand bo'lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Жалолоддин Румий. Маънавийи маснавийи: Куллиёт. Таржима шарҳи билан; / Таржимон А. Маҳкам; Масъул муҳарир Т.Маҳмудов /.- Тошкент: Шарк, 1999. – 368 бет.
2. Радий Фиш. Жалолоддин Румий (Ruschadan J.Kamol tarjimasi). –Т.: F.Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1986. 272 бет.